Jerca Vogel

Vloge besedila, naslovnik in etična načela kot pomembni dejavniki javnega govornega nastopanja

objavljeno v:
Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest. Obdobja 38*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019.
https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.

VLOGE BESEDILA, NASLOVNIK IN ETIČNA NAČELA KOT POMEMBNI DEJAVNIKI JAVNEGA GOVORNEGA NASTOPANJA

Jerca Vogel
Filozofska fakulteta, Ljubljana
jerca.vogel@ff.uni-lj.si

DOI:10.4312/Obdobja.38.441-448

V razpravi opredeljujemo vlogo besedila, naslovnika in etična načela kot bistvene dejavnike ustreznega in učinkovitega javnega govornega nastopanja. Pomen naslovnika in etičnih načel povezujemo s predstavitvenimi in vplivanjskimi govori, saj vsaka vrsta poudarja specifične sestavine. V drugem delu analiziramo učni načrt in učbenike za pouk slovenskega jezika v gimnazijah ter na podlagi pomanjkljivosti, ki jih je mogoče razbrati, predlagamo izhodišča za izboljšanje razvijanja zmožnosti govornega nastopanja.

javno govorno nastopanje, vloga besedila, naslovnik, etika, pouk slovenskega/prvega jezika

In the article, function, audience and ethics are defined as essential elements of appropriate and effective public speaking. The role of the audience and ethical norms are represented according to informative and persuasive functions, because each of them points out specific elements. Subsequently, the curriculum and textbooks for Slovene language in high schools are analysed and on the basis of the inadequacies identified, some suggestions for improving the teaching of public speaking are given.

public speaking, function, audience, ethics; teaching Slovene/as a first langauge

1 Uvod

V slovenskem prostoru se javno govorno nastopanje opredeljuje kot tvorjenje enogovornih besedil, namenjenih širši ali ožji javnosti (Petek 2018: 131), torej kot tista retorična vrsta, ki jo je mogoče najtesneje povezati z antičnimi govori (Škarić 1996: 12), ki so se delili v več vrst na podlagi teme, poslušalstva, funkcije, prostora, časa in priložnosti ter načina argumetnacije (Škarić 1996: 11). V nasprotju s klasično retoriko je v današnjem jezikoslovju v ospredju delitev na pogovore, kratke monologe, govore, posebne vrste, kar pomeni, da sta glavni merili število govorcev in dolžina govora, oz. glede na način razvijanja teme (Škarić 1996: 12; Petek 2010: 62). Govorno nastopanje je tako obravnavano kot sorazmerno homogena dejavnost glede na različne dejavnike sporočanja, kar odsevajo tudi predstavitve tipičnih faz tvorjenja, ki se v literaturi začenjajo večinoma z opisom iznajdbe ali invencije, tj. izbire teme in opredelitve ožjega namena (prim. s Petek 2010: 38–41). Redkeje pa je govorec eksplicitno opozorjen, da se tvorjenje začne z razmislekom o dejavnikih sporočanja oz., kot pravi Škarić (1996: 21), z vprašanji samemu sebi o tem, kaj ima povedati

in čemu govori, ali je njegova namera poštena, kateremu poslušalstvu bo govoril in katere vrste govor pripravlja (Škarić 1996: 21).

Po Škariću (1996: 11) je učenje retorike učinkovitejše, če temelji na poznavanju retoričnih vrst. Zato je glavni namen prispevka orisati prevladujoče vloge v govorih ter pomen naslovnika in etičnih načel, ki ob izbiri sredstev uravnavajo razmerje med govorčevo namero in naslovnikom, ter na podlagi učnih gradiv ugotoviti, kako so ti elementi vključeni v pouk slovenščine. Zaradi različnega naslovnika smo pri tem upoštevali razliko med neposrednim in medijskim govornim nastopanjem (Škarić 1996: 11; O'Hair idr. 2010: 5; Nikitina 2011: 10), tako da javno govorno nastopanje razumemo kot govorno nastopanje, kjer govorec z določenim namenom v (tipičnih) sporazumevalnih situacijah o izbrani temi govori neposredno prisotnim poslušalcem, s katerimi stopa v interakcijo in pred katerimi za svoje sporočilo prevzema odgovornost.

2 Teoretična izhodišča

Interakcija poteka v okviru kulturnih norm (Wrench idr. 2016: 15), pri čemer retorično situacijo bistveno sooblikuje pričakovana temeljna vloga govora (Zarefsky 2014: 11). Ta je kot temeljna določilnica razvrstitve govorov upoštevana predvsem v ameriški sodobni retorični teoriji; tako so, denimo, po Wrench idr. (2016: 5), O'Hair in idr. (2010: 10–11) ter Lucasu (2009: 298–380) temeljne vrste govorov predstavitvena, vplivanjska in priložnostna. Kot izhodiščno delitev bomo v razpravi upoštevali prvi dve skupini, saj je mogoče ob njiju določiti razločevalne primerjalne značilnosti, medtem ko govori v tretji skupini na različne načine povezujejo značilnosti obojih (Wrench idr. 2016: 175). Temeljni vrsti javnega govornega nastopanja sta tako: predstavitveni govorni nastop, ki ponuja nove informacije, nove poglede ali nove načine razmišljanja o izbrani temi, in vplivanjski govor, s katerim se predvsem vpliva na stališča, prepričanja, vrednote in delovanje (Wrench 2016: 175, 188).

Na celoten proces tvorjenja pomembno vpliva naslovnik kot ena od sestavin govorčevega konteksta[1] (prim. z Vogel 2003: 22–30; Zarefsky 2014: 5). Prejemnik bo namreč v proces sporazumevanja stopil z lastnim predznanjem, prepričanji, vrednotami, stališči, predsodki, identifikacijami in čustvi (Vogel 2003: 99–111), ti dejavniki pa bodo določili, ali oz. kako bo pripravljen sprejeti dano temo, govorca in način govorjenja (Wrench idr. 2016: 9–10). Z govorčevega vidika je torej bistvenega pomena čim bolje spoznati verjetnega poslušalca (Wrench idr. 2016: 37), zato bi morala biti ena temeljnih začetnih faz priprave govora analiza poslušalstva, ki bi zajela štiri razsežnosti (Wrench idr. 2016: 11): prostorsko; časovno, ki se ne nanaša le na dan ali trenutek v zgodovini, temveč tudi na to, kam je bilo določeno sporočilo umeščeno v verigi komunikacijskih dogodkov; socialno-psihološko, ki se nanaša na odnose med udeleženci, statuse in vloge (Wrench idr. 2016: 13–15); ter kulturno razsežnost. Govorec pa bi moral nato v vseh fazah priprave misliti na to, kako so njegove misli usklajene s poslušalci (Zarefsky 2014: 5).

1 Tudi v slovenskem jezikoslovju se ločuje med poslušalcem kot naslovnikom, ki se opredeljuje kot ena izmed sestavin govorčevega konteksta – torej tistim, ki ga ima govorec v mislih, ko tvori besedilo; in poslušalcem kot prejemnikom, tj. tistim, ki dejansko posluša besedilo ter je lahko naslovniški ali nenaslovniški (prim. z Vogel 2003).

Za uspešnost govora ni dovolj samo dobra sestava besedila, temveč mora govorec poslušalce prepričati, da je vreden zaupanja, da z njimi ne bo skušal manipulirati ali jih prevarati, da bi dosegel svoj cilj (Wrench idr. 2016: 18). Dober govorec se mora ves čas zavedati, da moč učinkovati na razmišljanje, čustvovanje in dejanja drugih, ki mu jo podeljuje javni govorni nastop, prinaša tudi etično odgovornost (Zarefsky 2014: 23; prim. z Lukas 2009: 30). Ob etičnosti namere se na splošno lahko vprašamo, ali sem pri izraženi nameri iskren, brez skritih namenov; ob etičnosti sredstev pa je v ospredju vprašanje izkrivljanja podatkov in izločevalnega govora. Končno je pomembna etična razsežnost zavest govorca o tem, da ima govorni nastop posledice, in pripravljenost prevzeti odgovornost zanje. Etični govorec ne more biti brezbrižen do tega, kako bo govor učinkoval na poslušalce (prim. z O'Hair idr. 2010: 25).

2.1 Naslovnik in etika v predstavitvenih in vplivanjskih govorih

Kljub splošni potrebi po upoštevanju naslovnika in etičnosti se poudarjeni vidiki v različnih vrstah govorov razlikujejo.

V predstavitvenih govorih je treba glede naslovnika upoštevati predvsem njegovo zanimanje za temo in predznanje (Wrench idr. 2016: 175). Zato se je pred tvorjenjem bistveno vprašati, ali je tema zanj relevantna in kateri podatki bodo zanj novi (prav tam). Med urejanjem besedila je pomembno, da skušamo naslovniku olajšati razumevanje s poudarjanjem temeljnih sestavin v uvodu; jasnim povzemanjem posameznih podtem in napovedovanjem novih, ponavljanjem ključnih konceptov (Wrench idr. 2016: 175; O'Hair idr. 2010: 175). Z vidika etike pa je v predstavitvenih govorih posebej pomembno dvoje. Prvič, da je tema predstavljena dovolj izčrpno in z različnih vidikov ter da so uporabljeni viri zanesljivi in nepristranski; in drugič, da med govorom dosledno navajamo vire svojih trditev (prim. z. O'Hair idr. 2010: 27–30; Lucas 2009: 32, 36–41).

Ob tvorjenju vplivanjskega govora pa je temeljno vprašanje, kaj poslušalce motivira. Vplivanje je namreč kompleksen psihološki proces, ki zahteva, da govor učinkuje tako na čustva, s čimer pritegne poslušalčevo pozornost in spodbudi njegovo željo po delovanju, kot na razum, s čimer zagotavlja upravičenost tega delovanja (Wrench idr. 2016: 189). Temeljna spretnost, ki jo govorec v vplivanjskih retoričnih sitaucijah potrebuje, je torej možnost oblikovanja argumentov bodisi s sklicevanjem na dejstva bodisi s sklicevanjem na vrednote (Wrench idr. 2016: 194–195). Medtem ko je v prvih argumentih pomembna veljavna izpeljava logičnega sklepanja, drugi argumenti temeljijo na sklicevanju na vrednote, kar zahteva poznavanje naslovnikove kulture, prepričanj in stališč (Wrench idr. 2016: 199). Z etičnega vidika je ob vplivanjskih govorih bistveno vprašanje, ali sem iskren, nemanipulativen in spoštljiv tako do naslovnika kot do oseb, ki se jih govor dotika (prim. z Zarefsky 2014: 25 in Lucas 2009: 31, 34–36).

3 Vloga besedila, naslovnik in etična načela pri pouku slovenščine v gimnazijah

Na podlagi teoretičnega orisa je mogoče sklepati, da bi bilo smiselno tudi pri pouku opozarjati na razlike med predstavitveno in vplivanjsko vrsto govorov; kot eno uvodnih faz tvorjenja uveljaviti analizo naslovnika in kot temeljno korektivno načelo

pri izbiri sredstev za dosego želenega cilja upoštevati merilo etičnosti.

V empiričnem delu nas je zato zanimalo, kako so vloga, naslovnik in etičnost upoštevani v gradivih za pouk slovenščine. To smo raziskovali s kvalitativno analizo besedil, v katero smo vključili učni načrt za predmet Slovenščina v gimnazijah iz 2008 (v nadaljevanju UN) kot temeljni dokument,[2] ki na splošno določa cilje, vsebine in metodo pouka, ter izbrana poglavja iz učbenikov, v katerih so v UN predvideni cilji, vsebine in metode konkretizirani in so lahko vodilo pri načrtovanju posameznih učnih ur.

3.1 Vloge besedila, naslovnik in etična načela v UN

Ob analizi UN smo si zastavili naslednja vprašanja:

- Ali se spodbuja razmislek o različnih vrstah govornega nastopa glede na prevladujočo vlogo besedila in o različnih zahtevah pri njihovem tvorjenju?
- Kako je v razvijanje tvorjenja govornega nastopa vključen naslovnik?
- Katere možnosti za razmislek o etičnosti govornega nastopa z vidika govorca ponuja UN?

3.1.1

Vloga besedil je v UN predvidljiva na podlagi besedilnih vrst, ki jih učenci tvorijo kot govorci. Navedene so v sklopu Razvijanje zmožnosti tvorjenja enogovornih neumetnostnih besedil in razporejene po letnikih, pri čemer imajo učitelji po UN možnost izbirati tvorjenje bodisi zapisanega bodisi govorjenega besedila, kadar besedilna vrsta ne predvideva določenega prenosnika (pisni prenosnik predvidevajo npr. esej, seminarska naloga in zapisnik). Med besedilnimi vrstami, ki jih učenci lahko predstavijo tudi v govornem nastopu, so: v 1. letniku kot obvezne vsebine predstavitev osebe, postopka, predstavitev kraja ali države, kot neobvezni dodatni vsebini pa še predstavitev naprave in besedilo ekonomske propagande; v 2. letniku sta obvezna referat in življenjepis (lastni in/ali izbrane osebe); v 3. je obvezna vsebina komentar; v 4. letniku pa kot splošna ali izbirna vsebina ni določena nobena govorjena besedilna vrsta.[3] Učenci torej pri pouku predvidoma tvorijo predvsem besedila, v katerih prevladuje predstavitvena vloga, saj je kot edina besedilna vrsta s prevladujočo vplivanjsko vlogo med obvezne vsebine vključen komentar. Na obravnavo javnih govorov kot homogene dejavnosti pa kažejo tudi za vsa besedila enotno zapisani procesni cilji in standardi znanja.

3.1.2

V nasprotju s sklopom Razvijanje kritičnega sprejemanja enogovornih besedil, kjer se od učencev pričakuje razmislek o **naslovniku**, govorčevem družbenem in čustvenem razmerju do naslovnika ter postavljanje besedila v širši kulturni kontekst, učenci v vlogi tvorcev na podlagi sklopa Razvijanje zmožnosti tvorjenja enogovornih neumetnostnih besedil v analizo naslovnika niso neposredno usmerjeni. Razmislek

2 V raziskavo ni vključen izbirni predmet Retrorika.

3 Poleg vsebin, razvrščenih po letnikih, lahko učitelj po lastni presoji skozi vsa štiri leta v pouk umešča tudi tvorjenje nekaterih neobveznih vsebin.

o naslovniku ob tvorjenju besedila zato implicitno omogočajo le merila vrednotenja, saj se ustreznost nanaša na dovoljšnje upoštevanje naslovnika, razumljivost tudi na naslovnikovo predznanje, zanimivost in aktualnost na upoštevanje njegovih interesov, živost pa je povezana tudi s stališči in prepričanji.

3.1.3

Z vidika **etičnosti** je v UN vključeno načelo resničnosti.

3.2 Vloge besedila, naslovnik in etična načela v učbenikih

Pri analizi učbenikov smo upoštevali trenutno najbolj uporabljana učbeniška niza *Na pragu besedila* (U1) in *Slovenščina, z besedo do besede* (U2). Zaradi obsežnosti gradiva smo analizirali le poglavja, v katerih se zmožnost govornega nastopanja razvija neposredno z usvajanjem védenja ali s tvorjenjem besedil. Ugotovitve niso predstavljene primerjalno, saj namen ni bil ovrednotiti učbenike, temveč ugotoviti, ali so učbeniki, oblikovani v skladu z UN, primerna podlaga za razvijanje zmožnosti govornega nastopanja.

Pred analizo učbenikov smo oblikovali naslednje hipoteze:

- H1: Védenje o javnem govornem nastopanju se v skladu z UN usvaja procesno. Pri tem se dijaki neposredno ozaveščajo o pomenu naslovnika, le deloma pa o različnih vlogah besedil in načelu etičnosti.
- H2: Razvijanje zmožnosti govornega nastopanja je predvideno le ob z UN predvidenih, večinoma predstavitvenih besedilnih vrstah.
- H3: Na naslovnika so dijaki v navodilih dosledno eksplicitno ali implicitno opozorjeni.
- H4: Razlike med predstavitvenimi in vplivanjskimi besedili niso eksplicirane, a so implicitno vključene v nekatere dejavnosti.
- H5: Med etičnimi merili se opozorja le na načelo resničnosti.

3.2.1

Védenje o javnem govornem nastopanju se po obeh učbeniških nizih usvaja v 1. letniku. Vsebinsko sta enoti zasnovani enako, saj sestojita iz opredelitve, faz in načel uspešnega sporočanja, z didaktičnega vidika pa sta sklopa zasnovana različno, prvi jezikovnosistemsko, drugi tematsko, kar vpliva na izbiro temeljne metode. Po U1 se vedenje usvaja ob med seboj nepovezanih dekontekstualiziranih besedilih in deloma deduktivno. V U2 se obravnava navezuje na že znano besedilo, kar omogoča kontekstualizacijo, v kateri dijaki razmišljajo o ubesediljenju iste teme v drugačnih okoliščinah in z drugim namenom; razmisleku pa po metodi indukcije in procesnega pouka sledi definicija. Obenem oba učbenika izhajata iz zapisanega besedila, tako da morajo učenci spoznanja sami prenesti tudi na govorjena.

Med dejavniki, ki jih obravnavamo v tej razpravi, je v obeh učbenikih poudarjen naslovnik. V U1 je opredeljen kot ena od sestavin okoliščin in opisan v okviru načela ustreznosti; potreba po upoštevanju naslovnika je vključena tudi v opis faze popravljanja besedila in nekaterih drugih načel uspešnega tvorjenja. V U2 je naslovnik v uvodnem delu poglavja opredeljen kot eden od dejavnikov sporazumevanja, ki

vplivajo na celoten proces tvorjenja. Ob določilnicah naslovnikovega konteksta, ki jih mora govorec upoštevati, oba učbenika opozarjata na družbeno in čustveno razmerje med naslovnikom in govorcem, sicer U1 navaja še starost, izobrazbo/poklic, čustveno stanje, družbeno razmerje do govorca, U2 pa starost, spol, znanje in izobrazbo, položaj v družbi, politično ali fiozofsko prepričanje, kulturo, iz katere izhaja, predsodke in vrednote. U2 tako opozarja tudi na družbeno-kulturno razsežnost, vendar se v nadaljevanju nanjo ne nanaša nobeno vprašanje ali opozorilo.

Prevladujoča vloga govornega nastopa v nobenem učbeniku ni neposredno opredeljena; v U2 na razliko med predstavitvenimi in vplivanjskimi besedili kažejo le nekatera vprašanja.[4] Na vidike etičnosti je opozorjeno le v U1, in sicer na merilo resničnosti.

Hipotezo 1 lahko v prvem delu delno, v drugem pa v celoti potrdimo.

3.2.2

Besedilne vrste, ob katerih se razvija govorno nastopanje, so: v 1. letniku govorna predstavitev kraja oz. naprave ter v 2. letniku referat.[5] V 3. in 4. letniku U1 neposredno ne predvideva govornega nastopa. U2 v 3. letniku predlaga tvorjenje komentarja ob obravnavi komentarja ter govorni nastop ob obravnavi seminarske naloge; v 4. letniku je ob dveh sklopih, povezanih z zgodovino slovenskega knjižnega jezika, predvideno tvorjenje ustne ali pisne predstavitve osebe ter tvorjenje ustnega komentarja na podlagi izhodiščnih vprašanj.

Hipotezo 2 lahko delno potrdimo. Po U1 učenci tvorijo le predstavitvena besedila z UN predvidenih besedilnih vrst. Po U2 pa poleg teh tvorijo vplivanjski komentar tudi ob obravnavi drugih vsebin.

3.2.3

Učenci so pri pripravi na govorni nastop z navodili vodeni predvsem v 1. in 2. letniku. V teh navodilih je vedno predvidena besedilna vrsta, **naslovnik** pa je opredeljen le v polovici primerov.

– V 1. letniku so v U2 dijaki usmerjeni v upoštevanje naslovnikovega predznanja pred tvorjenjem besedila (»Premislite, kaj vaši sošolci o napravi, ki jo boste predstavili, verjetno vedo in česa ne.«) ter v fazi popravljanja prvotnega osnutka (npr. ali je za naslovnika besedilo preveč/premalo natančno).
– V 2. letniku obravnavo referata oba učbenika vodita skozi pisanje in nato še pripravo na izvedbo govora. Na upoštevanje naslovnika so opozorjeni ob izbiri uvoda in zaključka, pri čemer je v U1 nakazana splošna pritegnitvena vloga uvoda, v U2 pa se učence usmeri v oblikovanje uvodov, tipičnih za predstavitvena besedila.
– V 4. letniku je v U2 razmislek o naslovniku vključen v obravnavo predavanja. Pred spremljanjem posnetka dijaki v vlogi predavatelja razmišljajo o tem, kako bi pritegnili poslušalce in ohranjali pozornost.

4 Npr. »Ali se vam zdi zahtevnejše tvorjenje strokovnih ali publicističnih besedil? Zakaj?«

5 U2 referate umesti v širši kontekst strokovnega srečanja: »Pripravite razredni simpozij o slovenskem sodobnem ali mladinskem filmu. Izberite dva organizatorja simpozija, ki bosta na začetku oblikovala program in poskrbela, da se teme ne bodo ponavljale. Eden od njiju bo pred simpozijem odprl prireditev, drugi pa povezoval oz. napovedoval posamezne referate.« Poleg referatov je v nalogo tako vključeno tudi t. i. priložnostno govorno nastopanje (U2, 2. letnik: 205).

Hipotezo 3 lahko skoraj v celoti ovržemo, saj so dijaki na naslovnika pozorni le, kadar je opredeljen tudi kontekst tvorjenja. Pri tem je osrednja določilnica, povezana z naslovnikom, njegovo predznanje.

3.2.4

Razlika med predstavitvenimi in vplivanjskimi besedili v nobenem od učbenikov ni posebej opredeljena, se pa implicitno vključuje v nekatera vprašanja in naloge.

– V 1. letniku je ob tvorjenju predstavitve v U1 zastavljeno vprašanje, kaj je potrebno za tvorjenje objektivnega besedila in kaj subjektivnega besedila, v U2 pa morajo pred začetkom tvorjenja dijaki določiti temeljni namen ter ob iskanju virov razmišljati o tem, ali imajo več težav s povzemanjem objektivnih strokovnih ali subjektivnih virov in zakaj.
– V 4. letniku v U2 ob obravnavi predavanja pred ogledom posnetka razmišljajo o razlikah med besedili z različnimi prevladujočimi vlogami (referat, izobraževalna oddaja, slavnostni govor, zaključna beseda tožilca), tri naloge, ki od učencev zahtevajo samostojno razmišljanje o razlikah med govori različnih vrst, pa so vključene tudi v delovni zvezek.[6]

Hipotezo 4 lahko potrdimo.

3.2.5

Sestavine etičnosti se v povezavi z govornim nastopanjem pojavijo le na treh mestih. In sicer v U2 učenci v 2. letniku ob obravnavi referata dvakrat razmišljajo o ustrezni navedbi literature in o citiranju: najprej ob razmisleku o tem, katere faze je opravil tvorec referata, ki so ga učenci sprejemali (brali); nato pa tudi ob pripravi na lasten govorni nastop (na podlagi zapisanega referata). V 4. letniku pa ob obravnavi predavanja ob konkretnih položajih presojajo posledice dobrega in slabega govora za poslušalce.

Hipotezo 5 lahko v prvem delu v celoti, v drugem delu pa delno potrdimo.

4 Sklepne ugotovitve

Raziskava je pokazala, da učbeniško gradivo z vidika opozarjanja na naslovnika, različne vrste govora in merilo etičnosti deloma presega UN, da pa so hkrati ta prizadevanja premalo sistematična in kontinuirana, da bi pri dijaku ozavestila vloge besedila kot dejavnik, ki na splošno začrta izbiro sredstev, potrebo po celostni analizi naslovnika, ki usmerja govorca pri konkretizaciji izbranih sredstev, in po etičnosti kot korektivu pri izbiri sredstev za dosego cilja. To kaže, da UN piscem učnega gradiva ni v dovoljšnjo oporo, saj zaradi priporočanja analitične induktivne metode usmerja v pogostejše delo z zapisanimi besedili, izhajanje iz besedilnih vrst pri opredeljevanju vsebine in enotni elementi analize ob besedilih različnih vrst pa ne spodbujajo vpogleda v razlike med širšimi vrstami govorov. Razvijanje govornega nastopanja bi bilo zato smiselno zasnovati procesno, z refleksijo lastnega tvorjenja, ter pri tem upoštevati razlike med tvorjenjem predstavitvenih in vplivanjskih besedila, za kar bi

6 Npr. »Katera načela uspešnega sporočanjo so pri pripravi in vrednotenju predavanja posebej pomembna?«

bilo treba namesto konkretnih vsebin opredeliti širše vrste besedil oz. širše kontekste.

Ker analiza učbenikov hkrati kaže, da učenci o naslovniku razmišljajo le, kadar so besedila z navodili umeščena v neposredni kontekst, razmisleka o etični odgovornosti pa skoraj ni, bi celostnejši pristop k razvijanju etično odgovornega javnega nastopanja omogočilo izhajanje iz koncepta kritične sporazumevalne zmožnosti (Zarefsky 2014: 5). Ta namreč nadgrajuje funkcionalno zmožnost z značilnostmi kritičnega mišljenja in tako omogoča razvijanje občutljivosti za širši kontekst, afektivno razsežnost sporočanja, večperspektivnost, presojanje na podlagi usvojenega znanja oz. meril ter zavest o moralni odgovornosti za svoje govorno dejanje (Vogel 2010: 121–123). Zato se povezuje tako z razvijanjem jezikovne zavesti, tj. zavestne rabe jezikovnih sredstev na podlagi njihove sistemske umeščenosti in kontekstualnih določilnic, kot tudi kulturne zavesti, tj. zavesti o kulturni zaznamovanosti vsega jezikovnega delovanja (Vogel 2014: 4, 13).

Viri in literatura

KRIŽAJ ORTAR, Martina, 1997: *Poročani govor v slovenščini*. *Doktorska disertacija.* Ljubljana: Filozofska fakulteta.

NIKITINA, Arina, 2011: *Successful Public Speaking*. Bookboon.com.

O'HAIR, Dan, RUBENSTEIN, Hannah, STEWART, Rob, [3]2010: *A pocket guide to public speaking*. Boston: Bedford/St. Martin's.

PETEK, Tomaž, 2014: *Neposredno razvijanje javnega govornega nastopanja pri študentih PeF UL kot temeljna priprava na uresničevanje učiteljevega pedagoškega govora v razredu*. *Doktorska disertacija.* Ljubljana: Filozofska fakulteta.

PETEK, Tomaž, 2018: Govorno nastopanje visokošolskih učiteljev. *Pedagoška obzorja* XXXIII/2. 131–143.

ŠKARIĆ, Ivo, 1996: *V iskanju izgubljenega govora*. Ljubljana: Pravljično gledališče.

VOGEL, Jerca, 2003: *Neposredno razvijanje poslušanja z razumevanjem in vrednotenjem pri pouku slovenskega jezika v prvem letniku gimnazije*. *Doktorska disertacija.* Ljubljana: Filozofska fakulteta.

VOGEL, Jerca, 2010: Zmožnost kritičnega sporazumevanja kot temeljni cilj jezikovnega izobraževanja v šoli. Milena Ivšek (ur.): *Pot k jezikovni politiki v izobraževanju*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. 106–135.

VOGEL, Jerca, 2014: Jezikovna kulturna zavest pri pouku maternega/prvegajezika. *Jezik in slovstvo* VIX/4. 3–14.

WRENCH, Jason S., GODING, Anne, JOHNSON, Danette Ifert, ATTIAS, Bernardo A., 2016: *Stand Up, Speak Out: The Practice and Ethics of Public Speaking*. https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupid?key=olbp59488, https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2013/07/Stand-Up-Speak-Out-The-Practice-and-Ethics-of-Public-Speaking.pdf

ZAREFSKY, David, [7]2014: *Public Speaking: Strategies for Success*. Pearson.

ŽAGAR, Igor Ž., ŽMAVC, Janja, DOMAJNKO, Barbara, 2018: *Učitelj kot retorik*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

POZNANOVIČ, Mojca idr., 2008: *Učni načrt Slovenščina za gimnazije* [= UN]. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

KRIŽAJ ORTAR, Martina, BEŠTER TURK, Marja idr.: *Na pragu besedila* 1–4. Učbeniki in delovni zvezki. Ljubljana: Rokus.

VOGEL, Jerca, HODAK, Marjana idr.: *Slovenščina – z besedo do besede* 1–4. Učbeniki in delovni zvezki. Ljubljana: Mladinska knjiga.